

УДК 378:37.091.12.011.3-051:013.3(477)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-58-84>

ШАНС СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ: АВТЕНТИЧНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ТА ЇЇ ДУХОВНІ АСПЕКТИ

О. І. Виговська

ORCID 0000-0002-1832-4172

В українській освіті, як педагогічній, так і шкільній, на жаль, відсутнє поняття «людина». Сьогоднішня педагогічна практика до того ж демонструє безліч деформацій у семантиці її інших базових понять. Тому нашим завданням для даної статті стало повернення уваги до цих фактів і демонстрація їх наслідків у шкільній справі.

Зрозуміло, що від наукової розробленості самого поняття «людина», у першу чергу, його відповідності природі людини, її суті і покликанню залежить, наскільки робота педагогів задовольнятиме вимоги сучасності.

Тому для педагогічної практики особливо важливим стає встановлена нами структура самого поняття «людини», у ключі авторського тлумачення якого розглядаються і всі інші поняття – індивід, індивідуальність, особистість.

Концепція людини, запропонована автором, центрує увагу педагогів на головному сенсі педагогічної діяльності – вивченні дитини у спосіб споглядання та спілкування з нею. В результаті вчителі опановують головний педагогічний механізм роботи з людиною.

*У статті автор актуалізує увагу і на тому, якого педагога мають готувати педагогічні виші в умовах людиноцентристської педагогічної освіти, а для цього педагог і має стати метою такої освіти, а отже, її головним її досягненням! Тоді як результатом запропонованого закономірно стає **набуття вчителем автентичної педагогічної освіти, а наслідком цього – спроможність здійснювати дитиноцентристську шкільну освіту.***

Вочевидь, професійна підготовка такого вчителя має набути, насамперед, духовного змісту, для чого йому необхідно «напитатися/наповнитися» ідеями і духом класиків педагогіки. За цієї умови відбудеться переосмислення та переорієнтація ціннісних напрямків в освіті: якісне виховання дитини/людини відбуватиметься на платформі духовності, моральності, культури. Ось так і скористаємося ШАНСОМ отримати нового українського ВЧИТЕЛЯ!

Ключові слова: людина, структура «людини» як поняття, автентична педагогічна освіта, людиноцентристська педагогічна освіта, природовідповідний принцип, духовні цінності педагогів, педагогічна свідомість.

Вступ. На основі аналізу теоретичної розробленості поняття «людина», і насамперед поняття «дитина», а також особливостей використання цих понять в шкільній практиці, **зроблено такі висновки:**

– людина була й залишається об'єктом і предметом багатьох галузей наук – педагогіки, психології, філософії, антропології, нейрофізіології, андрагогіки, соціології та ін. Проте найчастіше в психолого-педагогічній літературі одночасно із поняттям «людина» (або замість нього) трапляються поняття «особистість», «індивід», «індивідуальність». Нерідко суттєве для поняття «людина», на думку І. А. Зязюна, визначається «логікою сподівань», й у цілому виявляється мало вивченим;

– у шкільній практиці працюють з орієнтацією не на людину за суттю, а переважно на особистість – її виховують, вчать, розвивають, формують;

– кожна школа має свою модель особистості школяра – таке собі різноманіття образів та досвідів їх створення, бо загальновизначеної як моделі й концепції особистості школяра, так і її формування не існує;

– складається враження, що сили, енергія українського вчителства спрямовані не на головне, адже педагоги постійно розв'язують другорядні питання через відсутність єдиної концепції, насамперед людини, яка б мала чітко визначену структуру, а отже, як наслідок, точку прикладання зусиль, уваги вчителя, коли сили його не розпорозувалися б, а концентрувалися б на головному, до того ж науково вивіреному та підтверженому більш ніж чотирнадцятістю світовою науково-педагогічною практикою видатних педагогів минувшини й сучасності.

Окреслені вище **висновки спонукали до науково-практичного розроблення**, по-перше, педагогічної концепції людини, насамперед її структури, а, по-друге, рекомендацій щодо особливостей застосування цієї концепції у шкільній практиці та її можливостей у розв'язанні нагальних завдань-викликів як для вчителства, так і в цілому шкільництва.

Гарантом наукової достовірності авторської концепції людини став доробок славетних і знаних вчених-педагогів, ідеї й праці яких визнано світовою громадськістю та науково-педагогічною спільнотою й виправдано часом упродовж кількох століть аж до нашого часу.

Мета статті полягає в ознайомленні якнайширшої наукової й педагогічної аудиторії з авторською педагогічною концепцією людини в частині її структурної та функціональної моделей, а також з її

можливостями стати саме тією точкою опори, на кшталт архімедового важеля, з якої й спричиниться справжній реформаторський рух щодо розбудови школи на засадах принципу природовідповідності.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, компаративний аналіз, моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений нами теоретичний аналіз суджень різних наукових шкіл стосовно поняття «людина», дає підстави висловити і нашу відмінну думку, згідно з якою людське дитя народжується вже людиною, яка від народження має свою індивідуальність (Виговська, 2021). Кожне немовля у своїх проявах вже не схоже на інше, воно – індивідуальність. За таких обставин *дозрівання дитини здійснюється* як незалежно від навчання (*іде попереду нього*), так і у свідомому періоді – саме у процесі навчання, якщо воно здійснюється в «правильній школі» (Я. А. Коменський) (Левківський, Дубасенюк, 1999), тож і побудовано на природовідповідному принципі.

На основі проведеного нами теоретичного аналізу поняття «людина» від моменту народження до досягнення нею «акме» можна стверджувати, що «природне в людині» якраз і характеризується тими особливостями, що становлять сутність індивідуальності, бо остання виявляє назовні «природне» в людині, що дає нам право вважати новонароджену людину вже індивідуальністю. **Означене в нашій концепції місце «індивідуальності» в структурі людини є важливим для вчителя:** його знайомство з дитиною/людиною розпочинається саме з індивідуальності, він враховує у своїй діяльності індивідуальні особливості дітей, сприяє їх розвитку, створюючи адекватні, природовідповідні умови, а з моменту, коли дитина опанувала себе, виплекала в собі «особистість» – її індивідуальністю вже опікуються і вона сама, і вчитель, як і інші референтні для дитини особи.

Схематично це проілюстровано в таблиці 1.

Таблиця презентує визначену нами загальну структуру поняття «ЛЮДИНА», її структурні та функціональні компоненти, де **ОСОБИСТІТЬ фігурує двічі:** по-перше, пізнає себе на рівні індивіда та індивідуальності, усвідомлює свої сильні й слабкі сторони, вчиться використовувати вроджені можливості та особливості, а по-друге, (особистість + індивідуальність) здійснюють самобудівництво і саморозвиток, виховання в найкращому розумінні цього слова, результатом якого стає й свідомо розроблена індивідуальна траєкторія власного розвитку. **Так само фігурує двічі й ЛЮДИНА:** у момент свого народження як індивід з індивідуальністю, а в подальшому – на етапі власне людського природовідповідного розвитку, коли кожній дитині забезпечується індиві-

Таблиця 1

Місце «індивідуальності» в структурі людини

<i>Людина з моменту народження до появи в собі «особистості»</i>	<i>Людський розвиток у навчально-виховному процесі</i>	<i>Людина у момент досягнення своєї вершини</i>
КОМПОНЕНТИ <ul style="list-style-type: none"> • Структурний: індивід + індивідуальність • Функціональний: особистість пізнає себе від моменту свого самоусвідомлення «я сам/а» упродовж всього періоду зростання людини, коли набувається «людське» в людині 	КОМПОНЕНТИ <ul style="list-style-type: none"> • Структурний: індивід + індивідуальність+ особистість • Функціональний: <i>Враховуємо</i> індивід+ індивідуальність <i>Розвиваємо</i> особистість+ індивідуальність <i>Набуваємо</i> особистість <i>Відстоюємо</i> індивідуальність <i>Творимо:</i> природовідповідні умови, коли людина/дитина у постійному процесі самотворення, чим забезпечується індивідуальна траєкторія її власного розвитку до набуття нею спроможності вирішувати «ким» і якою людиною» їй бути, тоді як за особистістю залишається право реалізації цього рішення 	Людина-вершина , яка досягла свого «акме». Таких вершин за життя у людини може бути і декілька!

дуальна траєкторія її власного розвитку, коли людина/дитина перебуває у постійному процесі самотворення. Це той момент, коли рішення «ким» і «якою людиною» бути приймає людина, а особистість реалізує це рішення. Це той момент, коли «людиною» знімається «особистість» й досягається людська вершина, причому у кожного вона своя: «різнобарвна», індивідуальна – **ЛЮДИНА-ВЕРШИНА**, «акме». Таких вершин за життя у людини може бути і декілька!

В контексті нашої розмови про людину і людське, наведемо думку Віктора Франкла. (Франкл, 2017, с. 143) «...існує дещо, що видається мені... помилковим і небезпечним підходом, а саме те, що я називаю «пандетермінізмом». Під цим терміном я розумію погляд на людину, за якого нехтується його здатність протистояти будь-яким обставинам. ...людина є незалежною в остаточному сенсі. Людина не просто існує, але завжди вирішує, яким буде її існування, ким вона стане наступної миті» (Франкл, 2017, с. 143).

«Подібним чином кожна людська істота має свободу змінюватися будь-якої миті. Отож, ми можемо передбачити її майбутнє тільки в розлогих межах статистичного опитування, що стосується цілої групи; індивідуальна особистість, однак, залишається непередбачуваною. Основа для будь-яких передбачень представлена біологічними, психологічними та соціальними обставинами» (Франкл, 2017, с. 140).

«Але однією з головних рис людського існування є здатність повставати проти обставин, переростати їх. Людина здатна змінювати світ на краще, якщо це можливо, і змінювати на краще себе, якщо це необхідно» (Там само).

Для педагогічної практики особливо важливою стає встановлена нами структура самого поняття "людина", в якій центральна позиція – не за "особистістю", а за людиною за суттю. **Робота педагога за цією схемою базується** на індивідуальних та індивідуальних особливостях дитини, для подальшого розвитку яких створюються природовідповідні умови, а також умови для розуміння себе як людини, опанування своїми особливостями для становлення в собі власної особистості, як інструменту саморозвитку. *До того ж, замітимо, період шкільництва – сенситивний для формування в дитині/людині її особистості, тому і стає головним завданням школи, як важливого періоду в розвитку самої Людини.* У зазначеному контексті педагогічна діяльність справді має спрямовуватися на становлення в дитині її особистості як інструменту її розвитку, тому саме в цьому ключі автор і підтримує обране українською наукою спрямування педагогічної практики на особистісно орієнтований підхід, але одночасно ратує за необхідність повернення «людини», насамперед у шкільну й вищу освіти.

Що зміниться у педагогічному процесі, якщо почнемо користуватися цією концепцією? (Детальніше про це, див. (Виговська, 2021). Ми ж акцентуємо увагу на тому, до чого має бути готовим учитель, щоб реально здійснювати природовідповідну діяльність в контексті авторської концепції ЛЮДИНИ.

Як свідчать наукові дослідження з проблем готовності, підготовки вчителів до здійснення означеної педагогічної діяльності, то якраз до цього й не готові 70 % вчителів, а більш-менш готових, за нашими даними – 13,5%, тоді як за даними 1-ої дослідниці психологічних основ педагогічної діяльності, Н. В. Кузьміної, – таких лише 2,4%. Однією з основних причин, хоча між цими дослідженнями декілька десятків років, називається одна і та ж: слабка психологічна підготовка вчителів. Звернімося вкотре до праць визнаних світом вчених-педагогів, щоб остаточно відповісти на питання: **що мають знати і вміти вчителі?** Як зазначено Г. Г. Ващенком, *принцип*

*природовідповідності навчання полягає, в першу чергу, в тому, що учитель мусить ґрунтовно засвоїти здобутки сучасної психології дитинства і відповідно до того будувати навчально-виховний процес. Зрозуміло, що так трактований принцип природовідповідності ставить до учителя дуже високі вимоги. Виконати їх може тільки добре досвідчений педагог... Але, окрім цього, учитель мусить і сам навчати дітей, використовуючи методи науково-педагогічного дослідження. (Г. Г. Ващенко) (Левківський, Дубасенюк, 1999). Звісно, насамперед **таке дослідження стосується самої дитини, її пізнання**, починати яке вчитель має з індивідуальності дитини, бо вона увібрала в себе всю її «природу». А що саме вчитель/вихователь має пізнавати, вивчати в природі дитини, краще за К. Д. Ушинського сказати важко. Тож далі й подаємо ці настанови вченого, які назвемо «абеткою пізнання дитини». **«Вихователь повинен прагнути пізнати людину** такою, якою вона є в дійсності, з усіма її слабкостями і в усій її величі, з усіма її буденними, дрібними потребами, з усіма її великими духовними вимогами. **Вихователь повинен знати людину** в сім'ї, суспільстві, серед народу, серед людства й на самоті зі своєю совістю; у будь-якому віці, у всіх класах, у всіх становищах, в radoшах і горі, в приниженні й у величі, в розквіті сил і в недозрі, серед необмежених надій і на смертному одрі, коли слово людської втіхи вже безсиле. **Він повинен знати** спонукальні причини найбрудніших і найвищих вчинків, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-якої пристрасті й будь-якого характеру.*

Тоді тільки буде він спроможний **черпати в самій природі людини засоби виховного впливу, – засоби ці величезні!**» (Ушинський, 1950).

Україна взяла курс на людиноцентристську школу, тож вочевидь її засадами і мають бути означені славетними педагогами ідеї, позиції та принципи стосовно природовідповідної, «правильної» школи. **Тому й повертаємось до українських реалій, щоб з'ясувати, наскільки сучасна українська школа є «правильною»?**

На кшталт SOS, В. Огнев'юк зауважує у своєму інтерв'ю журналу: **«Вища педагогічна школа, на жаль, призабула базові положення педагогічної антропології К. Ушинського: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна передусім пізнати її теж в усіх відношеннях» (Огнев'юк, 2018, с. 23). Українська ситуація не піддається жодній нормальній логіці: мовби ще цитуємо Ушинського про необхідність досконало знати людину/дитину, але, як і за радянських часів, продовжуємо і сьогодні вправно нічого не робити!? От і мусимо констатувати наявну відстань-прірву між бажаним і дійсним!**

Згадаймо й актуальну настанову **Я. Ф. Чепіги**: «В освіті *воля природи повинна* зайняти належне місце і *бути «головним цвяхом в будові освітньої системи»*. ...**Бо дитина є органічною частиною природи і будь-яке штучне привнесення ззовні може принести шкоду дитині»** (**Я.Ф. Чепіга**) (Левківський, Дубасенюк, 1999).

Постає питання: як же пізнати людину, зокрема її індивідуальність за К. Д. Ушинським, її «природу» за Я. Ф. Чепігою, як передбачити її майбутню поведінку й взагалі, **якою людиною вона стане?** **Віктор Франкл** залишив науковцям-педагогам пораду про те, що *вивчати людину неможливо, за нею можна лише спостерігати, ...з нею можна лише спілкуватися*. Наведу ще один приклад, який було отримано мною на святкуванні 100-річчя з Дня народження В. О. Сухомлинського, у 2018 р. На ювілей приїхала з Казахстану Т. Кайдалова, сьогодні заслужений вчитель України, а тоді 6-класниця, яка в розмові зі мною переповіла про ситуації свого знайомства з В. О. Сухомлинським. Я звернула увагу на те, що її здивувало тоді в дитинстві і що сьогодні стало для нас, педагогів-гуманістів, науковим фактом, що презентував головну позицію/дію Сухомлинського – педагога-дослідника: він стояв годинами і спостерігав дитячі забави, дивився на дітей. Тетяна тоді не знала, хто Він, але запам'ятала його, бо він ними цікавився. **Що об'єднує наведені вище вислів і приклад? – Спільним виявилось спостереження як засіб пізнання людей!**

Чи керуються останнім вчителі? Безумовно, так! Але не всі і не часто! Що заважає вчителям так чинити? Сприятливим чинником є офіційно визнане спрямування шкільної і вишівської освіти, а саме – дитиноцентризм і людиноцентризм. Зрозуміло, як засвідчили знані і великі педагоги, що реалізація визначених спрямувань потребує ґрунтовної, фундаментальної психолого-педагогічної підготовки вчительства. Зупинимось на останньому детальніше. З одного боку, дослідники спектра проблем поліпшення/удосконалення готовності вчителів до педагогічної діяльності, обов'язково рекомендують покращити саме їх психолого-педагогічну підготовку. Дехто з представників філософії освіти взагалі відносить такі рекомендації до розряду «панацеї».

Не зважаючи на всі поради й рекомендації, ситуація з підготовкою вчительства так і не покращується, залишається такою ж протягом декількох останніх десятиліть. В той же час українські психологи справедливо пишаються власними досягненнями, бо їх стараннями у школах наявні психологічні служби, тож шкільні психологи надають реальну допомогу вчителям, дітям та їх батькам. Для з'ясування причин наявного протиріччя в оцінках ролі шкільної психологічної служби як з

боку самих психологів, так і вчителів, заглибимось в недалеку історію цього питання, яку й назвемо «*Психологічна підготовка вчителя української школи*». Скажемо прямо, що ситуація, яка склалася з психологічною підготовкою вчителів, викликає величезне занепокоєння: останнє століття не спромоглося повернути вчителя до автентичної його місії – вести дитину за собою! Послугуємося, фактично, радянською системою підготовки, де вчитель ніколи й не був знавцем людської природи, тому лише і залишалось, що цитувати К. Ушинського про необхідність вчителю насамперед глибоко знати дитину, бо не мали належної психолого-педагогічної освіти. Виправити такий стан вчительської підготовки зініційовано було педагогічною наукою: вчені-дослідники в кожній своїй науковій роботі перед вчительством країни для покращення їхньої роботи висували вимогу – *впроваджувати психолого-педагогічні досягнення в практику роботи шкіл*. **А цього їх, насамперед, і треба було навчити!** Але тодішнє керівництво країни знайшло, з їх точки зору, геніальне рішення: натомість вчителям підготували шкільних психологів (бо їх набагато менше, ніж вчителів, тож і ресурси зекономили на їх професійну підготовку). Одним із завдань шкільних психологів й було визначено допомогти саме вчителям у плеканні достойних громадян країни. А що ж сталося з вчителями? Вони, й до сьогодні, залишилися без належної психолого-педагогічної підготовки, що виправдано було лише тогочасним економічним станом колишньої країни, в якій освіта завжди була і тоді, і зараз, на остаточному принципі фінансування. На жаль, і сьогодні Уряд країни не вбачає в освіті пріоритетної, перспективної галузі, тож і не керується перспективними цілями стосовно освіти/школи, якою і держава мала б уже стояти!

Переконана, що сьогодні більшість наших колег, й сподіваюся, що й освітянські керманічі серед них, розуміють абсурдність застарілого ноу-хау для шкіл й насамперед – для вчителів, бо саме останніми не лише «стоять школи», а й країни/держави – лідери сучасного прогресу! Тоді, як цим ноу-хау значно обмежили здійснення вчительством його головної місії – бути наставником молоді, яка була і залишається без належної підготовки: *працювати з людиною вчителя так і не навчили!* Тобто маємо визнати, що за великим гатунком, вчитель і сьогодні не підготовлений до роботи як вчитель-професіонал, він дилетант, а його виховна місія – суцільне аматорство!

Задаймо риторичне запитання: **що насамперед має знати вчитель, який працює з дітьми заради них самих? Самих дітей, ЛЮДЕЙ!**

Вкотре це завдання на порядку денному. І це одна із відомих аксіом: якщо щось головне тривалий час так і не вирішується, то до нього

повертатимуться, поки не доведуть справу до завершення. Сьогодні якраз той момент, де все очевидно: як платформа, на якій має будуватися педагогічна освіта, її істинні засади, так і ЛЮДИНА, як стрижнева проблема, подвійний об'єкт: доросла людина, насамперед Вчитель, і дитина у процесі свого розвою. Проблема, з одного боку, в непрофесійній підготовці вчителів через брак їхньої ґрунтовної, фундаментальної психолого-педагогічної освіти, а з іншого – у відсутності чітких вимог/напрямів/«маркерів», еталонів/моделей самої педагогічної діяльності, до здійснення якої й має бути готовим учитель. А засадничою основою для них є поняття ЛЮДИНА: повне знання про неї саму та як з нею працювати! Тоді для НУШ й не буде отаким «лобним місцем», за визначенням колишнього міністра Л. М. Гриневич, ні мотивація вчителів, ні педагогіка співробітництва, бо від педагогічних компетентностей в галузі людини, всього людського – знань, вмінь, залежить вся та педагогічна робота, яку, залюбки, й будуть здійснювати отакі вчителі.

За виконання заявлених умов, в контексті фундаментальної психологічної підготовки до здійснення людиноцентристської освіти, зазначене «лобне місце» – розсиплеться на очах, мов пісок! Тому що, як говорив Шацький: «треба навчити робити свою роботу», а ми цього і навчаємо!

Якби запропоновані умови запрацювали б у сучасних українських школах, вона і стала б, нарешті, не на словах, а на ділі, людиноцентристською: її вчителі отримували/здобували б людиноцентристську педагогічну освіту, а в державі, в Україні, загалом запанував би людиноцентристський уклад суспільного життя. Відбулася б, за Шацьким, довгоочікувана, педагогізація суспільства!

Тоді й Сухомлинському дивуватися не прийшлося б! А дивувало його головне питання – людина: коли її роль у всесвіті значна, а ні вища освіта, ні середня про людське, про саму людину, навіть, й не говорять... *Тож і справедливо попереджав своїх нащадків, що таке незнання людини про саму себе може бути небезпечним для неї ж самої!*

Задаймо головне питання: «Вирішенню яких проблем, насамперед, має й може сприяти Вчитель, й, зокрема, наш – український Вчитель? А відповіді пошукаємо по всьому світу!

Якось особлива вдача українців: не вирішувати головні проблеми, постійно «на граблі наступати» й не робити з цього жодних висновків, продовжувати писати, говорити, а чи буде воно дієвим, якщо впровадимо все, що нароблено науковцями, не відслідковуємо, але багато працюємо, цитуємо правильні думки, а до дій, навіть, й не доходимо. Тому надзвичайно актуальним слід визнати подальшу розмову про загрозову

тенденцію щодо стану вищої педагогічної освіти – він сягнув критичної межі в повному розумінні цього слова: бути нашій країні чи ні, а якщо бути, то якій! Стосовно останнього слушним було й попередження Г. П. Шевченко, яка наголошувала: «В умовах економічної кризи вища школа практично приречена на самовиживання, самофінансування, добування засобів для ефективного функціонування. Споконвічна місія вищої школи починає повільно згасати, намагаючись з метою виживання шукати специфічні комплекси освітніх послуг». (Антоненко, Шевченко, 2020). Це сьогодні той момент в освіті України, який чітко демонструє «хто» і за «що» в державі має відповідати, більше того, негайно перейти від слів до діла. Дозволити собі й надалі чинити усталено, традиційно «по-українськи», **вже не можна: час діяти!** Це той момент, про який сказано **Ліною Костенко: часу на поразку немає!**

У доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта: потаємний/прихований/ скарб», яку було представлено ЮНЕСКО у 1996 році, зазначається: «Зусилля викладачів мають вирішальне значення для підготовки молодих людей не тільки для того, щоб вони впевнено вступали в майбутнє, але й самі будували його, виявляючи при цьому рішучість і відповідальний підхід».

Звернімо увагу на «винятковість» української ситуації щодо можливості підготовки педагогічними вищими сучасних вчителів. На відміну від інших країн, які мають найефективніші освітні системи у світі, зокрема таких як Сінгапур, Південна Корея і Фінляндія, де чудово розуміють важливу роль фахових, мотивованих і добре оплачуваних учителів, у нас все з точністю до навпаки. У нас найнижчий статус освіти в країні, фінансування за остаточним принципом, вчительська зарплата на рівні «незможних» людей, що не дозволяє налагодити достойне людське життя, яке викликало б у молоді бажання його наслідувати. Як наслідок, відсутнє адекватне ставлення до вчительства як до представників пріоритетної сфери (на жаль, бажаний стан, а не дійсний: такою вона, сфера освіти, має бути всюди, де дбають про розвиток суспільства й конкурентоспроможність власної держави), так і пошанування вчителів відсутнє як з боку суспільства, так і влади. А далі ланцюгові процеси, так би мовити – наслідок наслідку: з моменту роздержавлення колишньої держави, з якої родом й Україна, маємо неспростовні факти загрозливої тенденції: у педагогічні вищі не вступають кращі учні, талановиті й обдаровані люди, а причини всім відомі – і пересічним громадянам, і відповідальним управлінським структурам держави. Остання реформа... продовжується, а до завершення – ще далеко.

А як у передових країнах, що там і як роблять? Ці країни, зазначає Віктор Огнев'юк, «...мають дуже високі вимоги до педагогів. Щоб стати вчителем, потрібно пройти надзвичайно ретельну підготовку, не лише досконало опанувати профільний предмет, а й навчитись, як спілкуватися з учнями, бути наставником, керувати класом, оцінювати здібності й уміння тощо». (В. Огнев'юк, 2018).

Значна увага приділена питанням зміни соціального становища педагогів в Україні, як необхідної умови переходу до пріоритету людського розвитку. Але, як далі продовжує Віктор Огнев'юк, «... педагог не може стати носієм і лідером нового поступу ... насамперед через те, що його, крім власного сумління, ніщо не мотивує до зміни ... ментальності та здійснення переходу до взаємодії з учнями у процесі перетворення навчання на захоплююче дослідження проблем і шляхів їх вирішення. Ця мотивація може з'явитися за однієї ключової умови – реформи оплати праці в системі освіти, зміни соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників із людей незаможних на представників середнього класу». І що важливо, що далі Віктор Огнев'юк наголошує ось на чому, почуємо це: «...Найефективніші освітні системи у світі, принаймні за критеріями PISA, чудово розуміють важливу роль фахових, мотивованих і добре оплачуваних учителів. Сінгапур, Південна Корея і Фінляндія мають **дуже високі вимоги до педагогів**. Щоб стати вчителем, потрібно пройти надзвичайно ретельну підготовку, не лише досконало опанувати профільний предмет, а й навчитись, як спілкуватися з учнями, **бути наставником**, керувати класом, оцінювати здібності й уміння тощо» (Огнев'юк, 2018, с. 15-24).

На превеликий жаль в Україні допоки не вироблено комплексного вирішення проблем, пов'язаних із **професійною підготовкою педагогів**, зміною їх соціального становища та реформуванням освіти.

Загальновідомою є усталена думка про те, що школа, потреба в ній – характерна ознака для будь-якого суспільства, яке прагне власного розвитку. **Має бути своя школа!** До того ж і виховну систему такого суспільства запозичити не можна, бо, за К. Ушинським, **виховання має бути лише власним**. Щоб суспільство побудувало державу, якою б зацікавився світ, треба мати достатню кількість неординарних громадян, людей, які б зуміли все це створити. А щоб допомагати громадянам цієї країни ставати, проявляти себе як неординарні особистості, то треба мати першокласну освіту й забезпечити рівний доступ до неї всіх без виключення громадян, до того ж – протягом усього людського життя. **Хотілося б, щоб в нашій країні, принаймні ці основні критерії-показники були реалізованими!**

Ппульсуючий всесвіт, сповнений енергією змін, провокує людину до мандрівок у незвідане. Інформаційна павутина продукує захмарний приріст щорічно створюваної інформації, яка, відповідно до прогнозів, у 2020 р., вже сягнула 40 трильйонів гігабайт.

Ми всі живемо в час глобалізації, цифрової ери, робототехніки, кібернетики й багато чого іншого – одним словом ери швидких змін, коли не випадково люди задаються запитанням «На яке життя нам очікувати: людське чи постлюдське?» Освіта, як відповідальна за плекання людини, має дати відповіді на всі виклики сьогодення, а отже і розібратися, насамперед, з самою людиною. **Найпріоритетніше завдання, зокрема для вчених і освітян країни, – зберегти ЛЮДСТВО на планеті Земля!**

А скористатися з цього вчитель зміг би й порадами Н. Бехтеревої (звісно, за умови здобуття ним сучасної фундаментальної підготовки), яка на основі власних досліджень мозку людини продемонструвала ефективні варіанти для підвищення творчого потенціалу людства щодо вирішення будь-яких доленосних проблем: від усунення військових загроз до встановлення миру на планеті Земля. Хіба може український вчитель стояти осторонь таких наукових даних й не скористатися ними заради порятунку власного суспільства, коли Україна вже восьмий рік у стані війни?! **Такі неоподинокі факти з людського середовища штовхають/кричать/будять/змушують переосмислювати усталену риторичку..., насамперед, щодо готовності, підготовки вчителів у країнах – лідерах суспільного прогресу, як і тих, хто з іншого боку.** Візьмемо до уваги й наступне: в цей самий час в лабораторіях передових країн світу вчені ініціюють винаходи, які окрім нових можливостей несуть людству й пряму загрозу. До таких відносимо й розробку модерних засобів атомно-енергетичного характеру, вірусної природи, вакцино-чіпової дії та ін., прямо чи опосередковано спрямованих проти людства, чим у перспективі й скористаються сучасні «евтаназійці». **Ось і виходить на передній план, сьогодні і зараз, робота вчителів, компетентних професіоналів, які здатні не лише просвіщати юнь в усталеному контексті людського співжиття, а й свідомо убезпечувати її від зародження інтенцій до знищення людства в тих межах, які всіма відчуються..** Не складно уявити той рівень вчительської свідомості, яку матимуть такі українські вчителі, а через них – діти/молодь України. Лише за наявності такого результату й будемо готові творити передову, конкурентоспроможну державу. **Чи реальне таке завдання? Так!**

Наскільки таке є абсолютно новим завданням для системи підготовки вчителів свідчать праці українських вчених. Так, В. Г. Кремень зазначає: «Переорієнтація освітянської сфери на розвиток людини, на розвиток

особистості. Досі, готуючи педагога-предметника, ми давали переважно тільки знання предмета». (Кремень, 2010, с. 336). А далі й про таке: **«Не приділялася належна увага психологічній підготовці вчителя до розпізнавання сутності конкретної людини, вміння виявити ті позитивні риси, які потрібно розвинути в дитині, і те негативне, що необхідно загальмувати. Отже, людиноцентризм, особистісна педагогіка є ключовим питанням у переорієнтації педагогічної освіти»** (Там само, с. 337).

СВІТОВИЙ РИНОК І ЛЮДИНА

Погляньмо, а що там на світовому рівні, яка роль відведена Людині? На планеті Земля вирують бурхливі, часом протилежні за напрямками й результатами, глобалізаційні процеси людського буття:

– Здійснюється перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, *і це вже стало загальносвітовою тенденцією*. Перехід значною мірою базується на інтелектуальній власності, на знаннях як субстанції виробництва, та *визначається рівнем людського розвитку в країні, станом наукового потенціалу нації*.

– Це принципово **новий етап в історичному розвитку людини** (тим самим – у розвитку суспільства та людської цивілізації), який надає колосальні можливості виявити глибинні потенції особистості.

– **Людина** набуває індивідуального розвитку, а за таких умов стає, з одного боку, *основним показником прогресу*, а з іншого – *головною передумовою подальшого розвитку суспільства*. В результаті суспільство стає більш людиноцентричним.

– Відбувається наукова революція, яка спирається «на відкриття і досягнення в шереңзі взаємопов'язаних галузей, крім молекулярної біології, включаючи когнітивні науки про нейронні структури мозку, популяційну генетику, генетику поведінки, психологію, антропологію, еволюційну біологію і нейрофармакологію». «Те, що ми переживаємо сьогодні, – зазначає Ф. Фукуяма, – це не просто технологічна революція у нашій здатності декорувати ДНК і маніпулювати нею, а революція в основоположній науці – біології» (Фукуяма, 2002, с. 19).

– Під час цієї революції відкриваються небачені можливості *зміни природи людини*, – зазначає В. Кремень, – зміни, мабуть, такі глибокі, що виникає запитання про те, *яке майбутнє нас чекає – людське чи постлюдське?* Перспективи радикальних змін пов'язують із прогресом біологічних наук – генетики, нейронауки, біоніки, біохімії тощо. Тож постає проблема виявлення біологічної основи нашої свідомості, те, що живить її образи. **...Необхідно з'ясувати, чи підвладна природа людини змінам, і що головне – біологічне чи культурне в сутності людини**. Адже

суттєва загроза – це ймовірність того, що вона змінить природу людини і приведе нас до «постлюдської» стадії історії (Кремень, 2010, с. 25).

– Через спокусу змінити індивідуальність людини, неабиякий інтерес викликає саме відкриття нових генів, що відповідають за ту чи іншу звичку, рису поведінки, ознаки або властивості: ЗМІ широко інформують про це суспільство. З'явилася і «нова наука», яка парадоксальним чином поєднує фундаментальні дослідження, комерційну діяльність й елементи шоу-бізнесу, що діє на основі цільового фінансування, останнє, на думку В. Кременя, не повинно оцінюватися як однозначно позитивне явище. *Вочевидь, тут криється небезпека!* (Там само, с. 59).

– Людство набуло здатність до самознищення: до ери ядерної зброї та глобальних екологічних проблем людина не була готова. З появою таких можливостей людство перейшло рубікон: збільшується кількість країн, спроможних виробляти зброю масового знищення, дедалі ширше використовуються критичні, в тому числі екологічно загрозові, технології. **Усе це**, помножене на зростання технічних можливостей вчинення терористичних акцій, **призводить до дедалі більшої ймовірності самознищення людської раси.**

– Перед людством об'єктивно поставлено безліч завдань різного масштабу і характеру, «з них можна виокремити **групу глобальних проблем**, на що ще в 60-ті та 70-ті роки ХХ ст. звернули увагу такі визначні мислителі, як *Е. Тоффлер, Д. Медоуз, П. Кеннеді* та інші: обмеженість ресурсів, перенаселення планети, порушення екологічної рівноваги, інтернаціоналізація господарського життя, політики, науки, культури, розвиток науково-технічного прогресу, глобальна комп'ютеризація тощо. *Найчастіше серед глобальних проблем фігурують* проблеми миру і розброєння, екологічна, демографічна, енергетична, сировинна, продовольча, використання ресурсів Світового океану, освоєння космічного простору, гуманітарна тощо» (Там само, с. 163-164).

– Головним для світового співтовариства є збереження миру, соціально-економічного добробуту, забезпечення міжнародного економічного порядку, який базується на лібералізації, відкритості економіки, вільній торгівлі та співпраці між державами.

– На сьогодні людство хвилює, як глобалізація впливає на процеси, що відбуваються всередині кожної країни, що вона несе країнам – загрозу чи нові можливості? Очевидно, і те, й інше.

– Саме в останні роки **кількісні зміни**, що накопичувалися впродовж досить тривалого часу, **привели до якісного стрибка, до нового статусу соціально-економічного життя** загалом, до нового змісту навіть таких самоочевидних понять, як *національна економіка, духовна культура,*

державна політика, гуманізм тощо. Глобалізація не лише вирішально впливає на економічне життя, а й тягне за собою політичні, соціальні і, звичайно, культурно-цивілізаційні наслідки.

– Ці наслідки дедалі більше відчують на собі практично всі країни і серед них, звичайно, **Україна**, яка цілком усвідомлено, активно й цілеспрямовано рухається в напрямі інтеграції у світову спільноту (Кремень, 2010, с. 157).

– З початку 90-х років кількість книг і статей на цю тему почала збільшуватися в геометричній прогресії, і **на сьогодні переважна більшість вчених вважають, що глобалізація є найважливішим соціальним процесом кінця ХХ початку ХХІ ст.** (Там само, с. 158).

НАУКА і ОСВІТА:

нові знання – олюднені знання

З огляду на вище зазначене «найпріоритетнішими сферами у ХХІ ст. **стають наука як сфера**, що продукує нові знання, **та освіта як сфера**, що олюднює знання і насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини» (Там само, с. 385).

Світ не стоїть на місці: все в русі, природа, всесвіт, країни, спільноти, людські можливості, політики тощо. Людство живе за установленими правилами, решта з них представляє країни-лідери, інші – країни-аутсайдери. Перші – успішні, багаті, розвинуті, вільні, самодостатні, користуються всіма можливостями, створеними для успішної світової спільноти, самі визначають напрями подальшого розвитку для себе, своєї країни, так і інших, менш успішних, прокладають нові орієнтири. Другі – більш почувають себе знедоленими, нереалізованими, у вічному пошуці кращого життя. **Чому одні країни стають лідерами, а інші аутсайдерами?** Щоб дізнатися про це, проведемо далі компаративний аналіз тих засад, на яких країни-лідери вибудовують свої успішні країни та суспільства. Зробимо це у спосіб реферування відповідних фрагментів книги В.Г. Кременя, де найбільш повно, системно представлено відносини лідерства і опозиції країн-лідерів і країн-аутсайдерів стосовно, насамперед, технологічно-культурного контенту інноваційних продуктів цих країн, так і факторів/чинників досягнення ними високих/низьких результатів (Там само, с. 191).

РЕФЕРАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ – ДО РОЗДУМІВ (Усі виділення наші – О.В.)

– **Людство вступило в нову еру – еру культурних протистоянь.**

У третьому тисячолітті **відносини лідерства і опозиції країн-лідерів і країн-аутсайдерів** ґрунтуються не тільки на кількісних показниках

економічного розвитку. Цей **світовий порядок ґрунтується на інших відносинах**, що виникають між країнами-виробниками нового наукового знання і країнами з дефіцитом знання, між країнами з багатим людським капіталом і країнами з недостатнім розвитком людського капіталу. Це означає, що **наднаціональна цивілізаційна сила, що прискорює процеси глобалізації, є культурною силою** в тому розумінні, що **її природа визначається чинниками культурного порядку в сучасному розумінні культури**, яка відповідає за розвиток інтелекту, навичок, умінь, якостей людини. Водночас це означає, що *за традиційним економічним протистоянням знаходиться опозиція, яка має культурний підтекст і культурне значення*, – опозиція нових універсальних технологій виробництва, нової промислової культури, яка стверджує нові стандарти виробництва і споживання, і традиційних для певних країн форм технологічного виробництва, які сформувалися в національно-державних межах і «зрослися» з культурою цих країн, ставши підвалиною їх існування (Кремень, 2010, с.191). *За цим протистоянням, яке зовні виглядає як суто технологічне, криється протистояння культурне – нової феноменальної сили, пов'язаної з просуванням на внутрішні ринки країн нових технологій транснаціональних корпорацій та національних культурних форм виробництва і споживання.*

– **Культурне підґрунтя суто технологічного протистояння не помітне**, тому що йдеться про країни з досить високим рівнем технологічного розвитку. Необхідно зрозуміти: за поступом нових технологій стоїть формування **нового світового порядку**, який у контексті розглянутого культурного виміру технологічного протистояння в багатьох випадках виступає не тільки як *наднаціонально-культурний*, а й як *надлюдський*. За ним приховується **нова цілісність світу і нові умови входження країн у світове співтовариство** (Там само, с. 192).

– Встановлення лідерства і поділ ринків у світовій спільноті відбуваються на основі **нового загальнокультурного критерію**, а саме за ступенем *володіння країною науковим знанням і за формами цього володіння*.

– Ставлення до наукового знання визначає напрям розвитку світової спільноти і можливості кожної окремої країни посісти певне місце в ній.

– Розв'язання проблеми дефіциту знання в країні згідно з ідеологією сучасного етапу глобалізації є ключовим моментом форм, темпів входження країни в нову світову структуру. Отже, **...знання є стратегічною основою розвитку суспільства** (Кремень, 2010, с. 9, 14, 23, 25).

Таким чином, *головною ознакою і основою нового світового порядку третього тисячоліття є перетворення наукового знання на основний стратегічний і комерційний продукт, умови отримання і використання якого визначають лідерство і відносини між країнами* в новій світовій спільноті.

– Поділ країн на виробників і таких, що купують знання в особливій комерційній формі, придатній для його техніко-технологічного застосування, стає **основним геополітичним чинником світового порядку третього тисячоліття**. Протистоять тут знання у формі комерційного продукту – товару для продажу – знанню у формі когнітивного (креативного) продукту (Там само, с. 193).

– Водночас *просування комерційного продукту на внутрішні ринки створює потребу в місцевому знанні*. Це означає, що *застосування комерційного продукту не когнітивне (креативне), не спрямоване на розвиток внутрішніх можливостей продукування знання і розвиток наукового потенціалу, а суто виробниче, що вимагає місцевого знання для пристосування до наявного в країні рівня технологічної і соціальної функціональності* (Там само, с. 194).

– **Кількісні показники людського капіталу країни**. Іншим креативним аспектом нового світового порядку є *залежність темпів розвитку країни* та її міжнародного статусу *від рівня розвитку людського капіталу*. До кількісних показників людського капіталу країни належить не тільки *кількість випускників* середніх, професійних і вищих навчальних закладів а й *кількість спеціалістів* в основних галузях промисловості, транспорту, зв'язку тощо, і, що особливо важливе, – *кількість науковців* в основних сферах виробництва наукового знання.

Тобто *людський капітал є інтеграційним показником*, який визначає внутрішні можливості країни щодо продукування знання та його використання в промисловому і суспільному розвитку (Там само).

– **Освіта** має вирішальне значення для формування інтелектуального потенціалу, побудови демократичного суспільства. Однак не менш важливу роль відіграє **інноваційне знання**. Сьогодні *знання перетворились на найбільш важливий чинник економічного розвитку*.

– У доповіді Світового банку «Формування суспільства, заснованого на знаннях. Нові завдання вищої школи» (2003) підкреслюється **базування більшості передових у технологічному аспекті економік на знаннях, на нових його напрямках і дисциплінах**. У передових країнах **реально зростання додаткової вартості в галузях, що ґрунтуються на інноваційних знаннях**, за останні десятиліття **постійно перевищує темпи загального**

економічного зростання в середньому на 10% (у Німеччині – 9%, Великій Британії – 11%, Фінляндії – 8%, Франції – 9% тощо).

Мультимедійне виробництво, телекомунікації – компанії з обслуговування виробничих підприємств/шкіл, які надають спеціалізовані знання, інформацію і дані на підтримку існуючих виробничих підприємств – є **основним джерелом** порівняльних переваг і значної величини доданої вартості у високоіндустріальних економіках (Кремень, 2010, с. 252).

Як на фоні світового співтовариства виглядає УКРАЇНА: тривожна тенденція

1. Найбільш тривожною тенденцією для України є не тільки згортання виробництва власного когнітивного продукту, а й зведення його до кінцевого знання. Це означає, що вже **на рівні визначення пріоритетів розвитку, напрямів, цілей і завдань формується орієнтація лише на виробництво знання, яке пристосовує когнітивний продукт країн-виробників до умов України.**

2. Це фактично є *«політикою орієнтації на ар'єргардний статус України у світовому співтоваристві»*. Небезпечність цих тенденцій не тільки в тому, що *гальмується творчий розвиток країни*, а й особливо в тому, що **в цьому «не вбачають негативного явища, оцінюючи його як практичну спрямованість, ефективність тощо»** (Там само, с. 194).

2.1. *Інформація до роздумів!* На визначення цілей, напрямів, завдань наукових досліджень слід звернути особливу увагу, тому що в складних економічних умовах відбувається стихійна орієнтація не на власний креативний розвиток, який відповідає світовій науці як продуктивній системі, а на створення творчих продуктів, що пристосовують знання країн-виробників до місцевих умов промислового розвитку і соціального функціонування.

3. **Країни-донори людського капіталу не тільки втрачають свої кошти і людські ресурси**, готуючи кваліфіковану робочу силу для інших країн, вони **втрачають значно більше – потенціал і перспективу, отже, можливості розвитку в новому всесвіті**, для якого **володіння знанням і людським капіталом стає фундаментом розвитку і визначення геополітичного статусу** (Там само, с. 195).

«У вітчизняних умовах, коли мірилом соціального престижу стали гроші та влада, відбулося різке зниження ціннісного статусу саме тих видів діяльності, котрі є ключовими в постіндустріальному розвитку цивілізації, – зазначає В. Г. Кремень. Зокрема, втратили привабливість професії наукового працівника і педагога. Як наслідок, виникають небезпечні передумови втрати високого інтелектуального потенціалу країни.

Очевидно, що в такому випадку у нас буде мало шансів долучитися до європейської і світової економічної системи інакше, ніж у ролі країни, яка забезпечує інші країни людськими та сировинними ресурсами. *Якщо ми зацікавлені в тому, щоб Україна боролася не просто за виживання, а за вихід на передові рубежі постіндустріального розвитку, то саме з цією стратегією потрібно співвідносити цілі та цінності орієнтації освіти»* (Кремень, 2010, с. 195).

«Стрімко падає престиж наукової праці, – мов би продовжує попередню думку **П. Ю. Саух**. Талановита молодь неохоче йде в науку (або ж залишає її через неможливість забезпечити собі гідний рівень життя). Лише один відсоток населення України з повагою ставиться до професії ученого (для порівняння: у країнах ЄС ця цифра сягає 75%). За даними консорціуму «Менеджмент консалтинг груп» 56,9% респондентів-батьків проти того, щоб їх діти займалися науковою діяльністю, тобто українці не бажають у майбутньому бачити своїх дітей кандидатами і докторами наук» (Саух, 2012, с. 59).

«Лише трохи більше 20% студентів педагогічних спеціальностей готові пов'язати своє життя з педагогічною діяльністю, – привертає увагу громадськості до кричущих фактів **П. Ю. Саух**. Адже уявлення про майбутню трудову діяльність формується у нашої молоді, в основному, під впливом батьків, телебачення і засобів масової інформації, що відповідно пропагують казковий спосіб життя бізнесменів, політиків і зірок шоу-бізнесу... Молоді люди хочуть, щоб і в них так було. Тому скромні соціальні ролі вже нікого не влаштовують і вважаються долею невдах. Складається враження, що в суспільстві є нагальна потреба лише в танцюючих і співаючих людях, тих, хто рахує гроші, і тих, хто судить тих, хто їх рахує. Тільки не в тих, хто створює матеріальні цінності» (Саух, 2012, с. 60-61).

Й, справді, нонсенс: «хочемо бути багатими, а найреальнішим шансом для цього нехтуємо. Зовсім не усвідомлюємо, що *єдиною передумовою переходу від «країни-перекупниці»* (якою ми є) *до самобутньої цивілізованої самодостатньої країни може бути радикальна зміна ставлення до науки і освіти»* (Там само).

Який би конкретний шлях не вибрала країна для подолання свого відставання, *їй потрібно підвищувати рівень і якість своїх людських ресурсів*. Тобто *людина та її мислення мають бути інноваційними*.

Пам'ятаючи про культурне протистояння, наведемо деякі факти зі співжиття громадян, на які суспільство останніми роками реагувало гостро негативно: насамперед це факти, коли молодь на «вічному вогні» готує собі їжу у всіх на очах... Про що це говорить? Про втрату цінностей, а

скоріше – їх відсутність, бо вони виплеканими так і не були/не стали. Саме через відсутність належного виховання. Наша українська держава розпочалася з протидії засадам комуністичного режиму, де натомість авторитарному ідеологічному вихованню впроваджувалось/прийшло неідеологічне, а фактично «анархічне». Останніми роками в школах, зокрема це стосується київських шкіл, наявні заступники директорів з різновидів освітньої діяльності, а не виховної.

На зборах Академії В. Г. Кремень неодноразово підкреслював/наголошував, що ми «затримались на старті» змін. Я маю уточнити, назвати момент, з якого саме й почалася така затримка.

Для розуміння витоків того стану, в якому опинилися сьогодні, пригадаємо декілька фактів.

Характерними для означення/розуміння причин виникнення цієї ситуації є слова Президента Академії В. Г. Кременя, який, говорячи про якість української освіти, порівнюючи її з європейською, наголошує, що вчать не зовсім тому, що треба!

Наголошу і на тому, що саме у перші роки становлення держави, навіть не прямо, а побіжно, але заклалось зневажливе ставлення до вчительської діяльності: по радіо читались вірші Д. Павличка, а також транслиювалися його інтерв'ю, де він наполягав на думці, яка схарактеризувала основну/правильну поведінку будь-якого українця: «попашет, напишет стихи...». Подискутуємо з цього: якщо таке пропонується для молоді людини у момент її профорієнтації, коли вона знайомиться з різними професіями – це добре, бо вона краще буде знати життя. Але ж коли це на етапі професійного становлення та здійснення, такий підхід шкодить набуттю професіоналізму. У продовження цієї позиції зазначу, що значною підтримкою з боку уряду тоді вважалось надання сільським вчителям наділів землі, щоб вони могли прогодувати себе й свої родини: мов би і добре, але ж все це за рахунок часу, який вчитель мав витратити для вирішення найскладніших проблем виховання й навчання майбутнього покоління. В цьому, вочевидь, прояв нерозуміння урядом та суспільством справжньої доленосної ролі вчительства країни, нешанування його, непідтримка, а ще й відволікання від вирішення насущних проблем. У такий спосіб був «вибудований» перший гальмуючий фактор, наслідком якого стане те, що пізніше назвемо «затримкою на старті змін».

30 років без ідеології – втрата суспільства!

Тому НІХТО й не знає ні куди йдемо, ні яка українська ідея, мета, напрямок руху!

З огляду на вище зазначене, це вирок? Чи є якийсь шанс Україні відбутися? Чи мають країна, а разом з нею й її громадяни, шанси на краще майбутнє?

Тож прискіпливіше подивимося на наше з Вами СУСПІЛЬСТВО: літні люди – зайві в країні, молодь від'їжджає за кордон, бо, за їх словами, «задиhaється». Повагу до старших зруйновано, тож атмосферу в суспільстві маємо всі підстави визнати антилюдською.

«Найстрашніше, що здійснили в Україні генетичні Варвари, – розірвали ланцюг поколінь. Вони збечестили воїнів-переможців, позбавили старих шматка хліба, заборонили пісні їхньої молодості, перекреслили їх трудові звершення, віру в добро і людяність. Вони підписали вирок цілому поколінню, яке їх виростило, вивчило і вигодувало, позбавляючи деколи себе найнеобхіднішого», – «б'є в набат» в своїй новій книжці Борис Жебровський (Жебровський, 2019).

Вони за копійки, зрадили і свою землю, і своїх предків». «Нас поділили не лише за мовою і за релігією. Страшніше: коли одних привчали до любові, в інших визривала ненависть. Тому і виглядаємо перед світом то дурнями, то найрозумнішими» (Там само).

Суспільством ніхто й не займається: рівень культури падає, все частіше маємо прояви «масоподібної»... людини. Інтелігенція, зокрема наукова, не стала лідером розбудови держави, плекання її громадян.

Упродовж часу існування Української держави неодноразово виявлялись дії масоподібної («пересічної») людини, призвичасної до життя в авторитарному, а не в демократичному суспільстві... Авторитаризм залишив глибокий відбиток і в сучасній вітчизняній освіті (Кремень, 2010, с. 388).

Так все ж таки, на кшталт німецькому вчителю, чи зможе наш учитель забезпечити таку ж перемогу своїй державі?

Займемося вихованням українського суспільства одночасно з його «владними структурами» саме через освіту, зокрема школу. Останніх на всіх освітянських заходах ми постійно переконували в пріоритетності галузей освіти та науки для розвитку нашої держави, але ж, вочевидь, так і не змогли переконати. Гадаю, що думка М. Портера буде переконливішою, бо вона про обов'язок представників державної влади! (Porter, 1999, с.71). Наостанок лише додаю, що наслідком такої нашої спільної діяльності й буде належний статус науки і освіти в державі, про який десятками років лише говоримо, але ж НІЧОГО й не робимо, забуваючи мудру підказку: **«Порятунок потопляючих – справа їхніх рук!»**

А тепер дещо з теорії: «Вона (освіта) повинна... створити нове «поле» духовності, культурну «ауру» буття людини, – акцентує увагу освітян на головних задачах освіти В. Г. Кремень» (Кремень, 2010, с. 330).

І далі вчений наводить цитату Й. Фіхте, який у «Промовах до німецької нації» наголошував, що **національний принцип** – «**духовний**, не природний, не біологічний, не вроджений» (Там само, с. 205).

«У третьому тисячолітті в контексті всезростаючих глобалістських детермінацій така властивість нації усвідомлюється як імператив, ігнорування якого таїть загрозу позбавлення майбутнього не лише окремого народу, а й людства в цілому» (Там само).

Було у Вас, колеги, коли-небудь відчуття, особливо коли все в нашому спільному домі-країні не так: або зруйновано, або деформовано, а відчуття переконає, *що все минеться, все залагодиться*.

Чому таке відчуття в нас виникає? Що в нас проковує його появу?

Це відчуття надає нам **наш генетичний КОД** духовного, талановитого, працьовитого народу-лідера, переможця!

Тож ми, як український народ, духом своїм сильні, що й продемонстрували на останніх президентських виборах. Як діти довірливі, хочуть жити в іншій країні, обрали того, хто продемонстрував, хоча й не наяву, а за фільмом «Слуга народу», можливості побудови іншої країни, про яку мріяли й зараз, не дивлячись ні на що, мріють! Мрія жива і продовжує жити! Фільм продемонстрував спільні бажання влади з народом! До цього будь-яку владу, всіх наших президентів так і не змогли переконати, що освіта в молодій державі має бути в пріоритеті, а Вчитель – у пошані! **Дуже показово, що за сценарієм саме Вчителю-президенту вдалося розірвати «Гордів вузол»** – адекватна аналогія з Україною, і **саме ситуація в фільмі є жаданою для більшості громадян країни: вони обрали президента і сподіваються, що, як у фільмі, йому вдасться зробити і в реальному житті. Саме на цей результат і розраховує народ! Красивий, духовний НАРОД!**

В цій позиції **іманентно присутнє визнання** доленосної для України **саме місії Вчителя!** Суспільство лише очікує на тригерну подію, ситуацію, будь-що інше, що спричинить усвідомлення громадськістю КИМ є для кожного з них Вчителі, а Хто ВОНИ для Держави в цілому!

Звісно, **без українських вчителів цього не зробити, державу не побудувати!** Правда, насамперед їм самим ще треба допомогти відбутися, відродитися, зібратися з духом, а от тоді УКРАЇНСЬКІ ВЧИТЕЛІ й виграють бій за державу – Україну!

Щоб так сталося, маємо виконати, насамперед настанову Ушинського щодо вчителя, який, нарешті, має стати одночасно і психологом, і педагогом. **Сьогодні, як ніколи таке актуально!** А виконавши першу умову, наші вчителі, духовні лідери нації, здатними стануть й наслідувати ідеї знаних і великих, щоб творити в Україні не

просто НУШ, а «*правильну школу*», ефективність якої доведено 400-літньою педагогічною практикою славетних вчених-педагогів.

У вишах, вчителі опануватимуть переосмислений 400-літній досвід ціннісного виховання Людини на основі сучасних наукових досягнень, на кшталт того, як сьогодні у системі плекання вчителя початкової школи, на основі розробленої Л.Л. Хоружою моделі, за якою, застосовуючи кумулятивний принцип створюється в освітньому просторі розвивальне етичне середовище, яке й сприяє трансформації свідомості та поведінки, самовдосконаленню майбутніх педагогів і, як результат, у них формується педагогічний ідеал на основі цінностей та етичних норм.... Важливо, що єдине етичне поле виконує ще й роль соціокультурного контексту професійного навчання вчителів (Хоружа, 2003).

Як у вчителів формується сьогодні етична компетентність, так само можливо формувати й інші загальнолюдські цінності, у всіх без винятку як у дорослих, так і малечі (Г.М. Сагач, Г.П. Шевченко, І.Д. Бех)!

Наступним кроком щодо розбудови конкурентоспроможної держави стане виконання українською громадою, а насамперед її вчителями, **обов'язковою для цього умови: постійно будувати життєдіяльність кожного громадянина в країні з огляду на визнані високодуховними представниками Людства, тож і затребувані усіма людьми доброї волі, загальнолюдські цінності!**

З огляду на зазначену ситуацію педагогічні виші, як колиска плекання духовності нації, її осердя, **спроможуться підготувати таких вчителів**, які творитимуть умови духовного становлення українства в школах, вишах – у всьому суспільстві, чим і нададуть шанс розквітнути українській нації, досягти кожному і разом свого Акме.

Настав Час, коли маємо визнати, що проблема статусу вчителя в Україні, його підготовка як майстра-професіонала – відтепер постійно буде в епіцентрі гуманітарної політики країни! Тож, **саме з Вчителя й розпочнуться зміни в Україні. Трансформація педагогічної освіти (Виговська, 2006) спричинить лавиноподібну зміну суспільства в цілому!**

В цьому й полягає шанс і місія українського вчительства, духовних професіоналів-майстрів!

Тільки наука змінить світ.

Наука в широкому розумінні:

і як розщеплюється атом,

і як виховувати дітей... і дорослих теж...

Микола Амосов

Література

1. Антоненко Т. Л. Шевченко Г. П. Гармонійна єдність духовності, культури, освіти та виховання. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2020. Т. 21, № 1. С. 82–90.
2. Виговська О. І. Авторська педагогічна концепція людини: до теорії цілісного розвитку. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку*: матеріали III Всеукраїнської наук. практ. конф. 14 травня 2021 р. / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. Одеса, 2021. С. 16–19.
3. Виговська О. І. Педагогічна концепція людини – методологічний орієнтир природовідповідної діяльності сучасного вчителя. *Педагогіка і психології професійної освіти*. 2006. № 3. С. 25–36
4. Жебровський Б.М. Иди попереду себе. Київ, 2019. 144 с.
5. Історія педагогіки / за ред. М. В. Левківського, О. А. Дубасенюк. Житомир : ЖДПУ, 1999. 336 с.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-е вид. Київ : Т-во «Знання» України, 2010. 520 с.
7. Огнев'юк В.О. Український учитель: кроки на зустріч: інтерв'ю Віктора Огнев'юка, академіка НАПН України, ректора Київського університету імені Бориса Грінченка, головному редактору журналу Ользі Виговській. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 2. С. 15–24.
8. Саух П. Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 382 с.
9. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. *Собрание сочинений*: в 10 т. Москва-Ленинград, 1950. Т. 8. 775 с.
10. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. О. Замойської. Харків, 2017. 160 с.
11. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія. Київ : Преса України, 2003. 320 с.
12. Fucuyama F. Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution Farrar, Straus and Giroux. New York, 2002. 256 p.
13. Porter M. The Competitiv Advantage of Nations. New York, 1999. 71 p.

References

1. Antonenko, T. L., & Shevchenko, H. P. (2020). Harmoniina yednist dukhovnosti, kultury, osvity ta vykhovannia [Harmonious unity of spirituality, culture, education and upbringing]. *Dyrekтор shkoly, litseiu, himnazii*, (21) 1, 82-90 (ukr).
2. Vyhovska, O. I. (2021). *Avtorska pedahohichna kontseptsiiia liudyny: do teorii tsilisnoho rozvytku* [Author's pedagogical concept of man: to the theory of holistic development]. *Pedahohichna nauka i osvita u suchasnomu vymiri: problemy i perspektyvy rozvytku: materialy III Vseukrainskoi nauk. prakt. konf.*, May 14, 2021. V. V. Yahodnikova (ed.). Odessa (ukr).
3. Vyhovska, O. I. (2006). *Pedahohichna kontseptsiiia liudyny – metodolohichnyi oriientyr pryrodovidpovidnoi diialnosti suchasnoho vchytelia* [Pedagogical concept of man – a methodological guideline for nature-appropriate activities of modern teachers]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*, 3, 25–36 (ukr).

4. Zhebrovskiy, B.M. (2019). *Idy poperedu sebe [Go ahead of yourself]*. Kyiv (ukr).
5. Kremen, V. H. (2010). *Filosofiiia liudynotsentryzmu v osvithnomu prostori [Philosophy of anthropocentrism in the educational space]* (2nd ed.). Kyiv: T-vo "Znannia" Ukrainy (ukr).
6. Levkivsky, M. V., & Dubaseniuk, O. A. (Eds.). (1999). *Istoriia pedahohiky [History of pedagogy]*. Zhytomyr (ukr).
7. Ohneviuk, V.O. (2018). Ukrainyskiy uchytel: kroky na zustrich : intervii Viktora Ohneviuka, akademika NAPN Ukrainy, rektora Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka, holovnomu redaktoru zhurnalu Olzi Vyhovskii [Ukrainian teacher: steps to the meeting: interview with Viktor Ohneviuk, Academician of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Rector of Kyiv Borys Hrinchenko University, Editor-in-Chief of the journal Olha Vyhovska]. *Dyректор shkoly, litseiu, himnazii*, 2. 15-24 (ukr).
8. Saukh, P. Yu. (2012). *Suchasna osvita: portret bez prykras: monohrafiia [Modern education: a portrait without ornaments: monograph]*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka (ukr).
9. Ushynskiy, K. D. (1950). *Chelovek kak predmet vospitaniya. Opyt pedagogicheskoy antropologii [Man as a subject of education. Experience of pedagogical anthropology]*. Moscow-Leningrad: Izdatelstvo Akademii pedagogicheskikh nauk RSFSR (rus).
10. Frankl, V. (2017). *Liudyna v poshukakh spravzhnoho sensu. Psykholoh u kontstabori [Man in search of true meaning. Psychologist in a concentration camp]*. Translation by O. Zamoyska. Kharkiv (ukr).
11. Khoruzha, L. L. (2003). *Etychna kompetentnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i praktyka: monografiya [Ethical competence of the future primary school teacher: theory and practice: monograph]*. Kyiv: Presa Ukrainy (ukr).
12. Fucuyama, F. (2002). *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution Farrar, Straus and Giroux*. New York (eng).
13. Porter, M. (1999). *The Competitive Advantage of Nations*. New York (eng).

ШАНС СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО УЧИТЕЛЯ: АУТЕНТИЧНОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ЕГО ДУХОВНЫЕ АСПЕКТЫ

О. И. Выговская

В украинском образовании, как педагогическом, так и школьном, к сожалению, отсутствует понятие «человек». Сегодняшняя педагогическая практика к тому же демонстрирует множество деформаций в семантике и других базовых понятий. Поэтому нашей задачей для данной статьи стало привлечение внимания к этим фактам и демонстрация их последствий в школьном деле.

Понятно, что от научной разработанности самого понятия «человек», в первую очередь, его соответствия природе человека, его сути и призванию

зависит, насколько работа педагогов будет удовлетворять требованиям современности.

Поэтому для педагогической практики особенно важным становится установленная нами структура самого понятия «человека», в ключе авторского толкования которого рассматриваются и все другие понятия – индивид, индивидуальность, личность.

Концепция человека, предлагаемая автором, центрирует внимание педагогов на главном смысле педагогической деятельности – изучении ребёнка способом созерцания и общения с ним. В результате учителя овладевают главным педагогическим механизмом работы с человеком.

В статье автор актуализирует внимание и на том, какого педагога должны готовить педагогические вузы в условиях человекоцентристского педагогического образования, а для этого педагог и должен стать целью такого образования, а, следовательно, и главным его достижением!

Тогда как результатом предложенного закономерно становится приобретение учителем аутентичного педагогического образования, а следствием этого – способность осуществлять детоцентристское школьное образование.

Очевидно, профессиональная подготовка такого учителя должна приобрести, прежде всего, духовный смысл, для чего ему необходимо «напитаться/наполниться» идеями и духом классиков педагогики. При этом условии состоит переосмысление и переориентация ценностных направлений в образовании: качественное воспитание ребёнка/человека будет происходить на платформе духовности, нравственности, культуры. Вот так и воспользуемся ШАНСОМ получить нового украинского УЧИТЕЛЯ!

Ключевые понятия: человек, структура «человека» как понятие, аутентичное педагогическое образование, человекоцентристское педагогическое образование, природосоответствующий принцип, духовные ценности педагогов, педагогическое сознание.

CHANCE OF MODERN UKRAINIAN TEACHER: AUTHENTIC PEDAGOGICAL EDUCATION AND ITS SPIRITUAL ASPECTS

O. I. Vyhovska

Unfortunately, in Ukrainian education, both pedagogical and school, there is no concept of "man". Current pedagogical practice also shows many distortions in semantics and other basic concepts. It has therefore become our task to draw attention to these facts and to demonstrate their consequences in the school case.

It is clear that the scientific development of the concept of "man", first and foremost of its conformity with the nature of man, his essence and his vocation, depends on the extent to which the work of teachers will meet the requirements of modernity.

Therefore, the structure of the very concept of "man" established by us becomes especially important, in the key of the author's interpretation of which all other concepts are considered – the individual, individuality, personality.

The author's conception of the human being focuses the attention of educators on the main sense of pedagogical activity - the study of the child through contemplation and communication with him. As a result, teachers learn the main pedagogical mechanism of working with the human being.

In this article, the author also focuses on what kind of teacher the teacher training universities should prepare under the conditions of human-centered pedagogical education, and for this teacher should become the goal of such education, and therefore the main achievement of it!

Whereas the result of the proposed naturally becomes an authentic pedagogical education the teacher gets, and the consequence of this is the ability to carry out childcentered school education.

Obviously, the professional training of such a teacher should acquire, first of all, a spiritual meaning, for which he or she needs to be "fed / filled" with the ideas and spirit of the classics of pedagogy. Under this condition, there will be a rethinking and reorientation of value directions in education: the qualitative upbringing of a child / person will take place on the platform of spirituality, morality, culture. That's how we will use the CHANCE to get a new Ukrainian TEACHER!

Key words: *man, structure "man" as a concept, authentic pedagogical education, humanocentric pedagogical education, ecological principle, spiritual values of pedagogues, pedagogical consciousness.*

Виговська Ольга Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, головний і науковий редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу «Директор школи, ліцею, гімназії», заслужений працівник освіти України, член НСЖ України (м. Київ, Україна). E-mail: jurnal.director@gmail.com

Выговская Ольга Ивановна – кандидат педагогических наук, доцент, главный и научный редактор Всеукраинского научно-практического журнала «Директор школы, лицея, гимназии», заслуженный работник образования Украины, член НСЖ Украины (г. Киев, Украина). E-mail: jurnal.director@gmail.com

Vyhovska Olha Ivanivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Editor-in-chief of the All-Ukrainian scientific-practical journal "Principal of School, Lyceum, Gymnasium", Honored Worker of Education of Ukraine, Member of the National Association of Journalists of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: jurnal.director@gmail.com